
UDK: 821.163.42.09 Šenoa A.
Pregledni članak
Primljen 17. X. 2017.

GORAN ZOVKO
Široki Brijeg
goran.zovko@tel.net.ba

KLARA GRUBAROVA IZ ŠENOINA ROMANA ZLATAROVO ZLATO (1871.)

Sažetak

Uz povijesnu sliku hrvatske prošlosti, roman *Zlatarovo zlato* prikazuje lik strastvene žene vođene podivljanim nagonima koja se služi svojim tijelom kao objektom manipulacije. Klara Grubarova je lik nagonске i privlačne žene koja preko strasnih avantura umiruje svoje mladenačke požude i neispunjene seksualne maštarije. Klarino božansko tijelo je uzrok duševne i tjelesne zaludenosti muškaraca nadopunjavajući svoju koketnost brižnošću za vlastito dijete te hladnokrvnim otklanjanjem protivnika sa scene.

Ključne riječi: August Šenoa, *Zlatarovo zlato*, Klara Grubarova, fatalna žena, brak, strast

August je Šenoa¹ umjetnički oživio pojedine trenutke iz nacionalne povijesti pružajući čitatelju izravan susret s prošlošću svoje domovine. Romanom *Zlatarovo zlato*, koji izlazi u časopisu *Vijenac* 1871., iznosi vjernu sliku prošlosti Zagreba i njegovih stanovnika. Šenoin tumač uz *Zlatarovo zlato* nudi precizne podatke o osobama i događajima iz romana kojim želi istaknuti kako nije iznevjerio povijesne činjenice. U povijesne epizode unosi shematizirane pripovijedne postupke tipične za trivijalni pustolovni roman, poput nemotiviranih obrata, prerusavanja, spletki, dvoboja, osveta, trovanja, ljubavnih veza, tajanstvenih dobročinitelja te lika fatalne žene koji je važan u dinamiziranju radnje.

Zlatarovo je zlato prvi povijesni roman u hrvatskoj književnosti napisan po predlošcima povijesnih dokumenata grada Zagreba iz 16. stoljeća, ali i prvi estetski vrijedan roman sa svim nadzorima i poticajima koje

1 August je Šenoa rođen u Zagrebu 14. studenoga 1838. u malograđanskoj obitelji, od oca ponijemčenoga Čeha Vjekoslava (Alojza) Schönoe i majke mađarizirane Slovakinja Terezije rođene Rabač koji su se doselili iz Mađarske. Osnovnu je školu završio u Zagrebu, a gimnaziju u Pečuhu i Zagrebu. Godine 1855. kao gimnazijalac objavljuje prigodnicu *Suze* u *Narodnoj tiskari* Ljudevita Gaja, napisanu u povodu smrti svoga školskog prijatelja Gustava Magjara. U Pragu je i Zagrebu studirao pravo koje nije uspio završiti. Tijekom studija počinje se intenzivno baviti pjesništvom, ali i politikom zastupajući slavenske interese. U Beču je radio kao urednik listova *Glasonoša* i *Slavische Blätter*, a u Zagrebu u redakciji političkoga dnevnika *Pozor*. Šenoa je izabran za gradskoga bilježnika te ravnatelja zagrebačkoga kazališta, a kasnije postaje gradskim senatorom, predsjednikom društva *Velebit*, članom kazališnoga odbora te urednikom časopisa *Vijenac*. Tijekom bogatoga poslovnog života bavio se i prevođenjem s njemačkoga, francuskoga, češkoga i engleskoga jezika. Svoj je književni rad započeo s pjesmama, a kasnije se iskazao kao lirsko-epski pjesnik. Početkom 1881. obolio je od upale zglobova koja se proširila na srce i 13. prosinca 1881. preminuo u Zagrebu, u naponu stvaralačke snage. U povijesti hrvatske književnosti zaslužio je posebno mjesto svojim pripovjednim djelima, zbog čega je proglašen tvorcem čitateljske publike. Šenoa je kanonizirao roman kao žanr preuzimajući model povijesnoga romana od engleskoga romantika Waltera Scotta. Veliki je uspjeh postigao svojim povjesticama u kojima donosi motive iz povijesti (*Propast Venecije*, *Smrt Petra Svačića*, *Šljivari*, *Anka Neretvanka*, *Vinko Hreljanović*) ili iz narodne predaje (*Božja plahtica*, *Kameni svatovi*, *Kugina kuća*, *Postolar i vrag*, *Gvozdeni div*, *Prokleta klijet*, *Mile Gojslavica*). Daleko veći uspjeh postigao je romanima i novelama iz suvremenoga života: *Prijan Lovro* (1873.), *Mladi gospodin* (1875.), *Ilijina oporuka* (1876.), *U akvariju* (1878.), *Karanfil s pjesnikova groba* (1879.), *Prosjak Luka* (1879.), *Vladimir* (1879.), *Kanarinčeva ljubovca* (1880.) i *Branka* (1881.). Središte njegova opusa čini pet povijesnih romana: *Zlatarovo zlato* (1871.), *Čuvaj se senjske ruke* (1875.), *Seljačka buna* (1877.), *Diogenes* (1878.) i *Kletva* (1880. – 1881.) koji su zbog povijesne tematike poslužili kao sredstvo nacionalnoga, ali i čitateljskoga odgoja.

je Šenoa crpio iz vlastitoga doživljaja tadašnjega svijeta. Prateći sudbinu viših i nižih slojeva, seljaka i plemića, pisac donosi povijesno-javnu i intimno-privatnu radnju. U središte stavlja sukob građana Zagreba s feudalcima te romantičnu ljubav Dore i Pavla kao pripadnika dvaju suprotstavljenih strana. Vrijeme radnje obuhvaća razdoblje od 1574. do 1579. godine, a to je ujedno doba kraljevanja Makse II., banovanja biskupa Đure Draškovića te bana Krste Ungnada i podbana Stjepka Gregorijanca. Građani su Zagreba u žestokoj svađi s kaptolskim plemićima jer im bahata gospoda želi oteti teško stečena prava. Svi se događaji odvijaju u Zagrebu i okolici uklapajući više sporednih radnji u povijesnu priču. Šenoa iznosi raznoliku galeriju književnih likova, a najviše pozornosti pridaje pozitivnim likovima koji su u stalnom sukobu s glavnim negativcima i protagonistima ispreplećući sudbine vladara i „običnih“ ljudi.

Većina događaja i likova oblikovani su prema stvarnim povijesnim osobama i zbivanjima. Podatke o njima Šenoa je pronašao proučavanjem arhivske građe grada Zagreba, saborskih listina te djela istaknutih povjesničara i kroničara Antuna Vrameca, Adama Baltazara Krčelića, Ivana Kukuljevića Sakcinskoga i dr. Kako se Šenoa trudio da ne iznevjeri povijesnu istinu, imao je više dodira s arhivskom povijesnom građom nego sa živim suvremenima. U ljubavne zaplete uvrštava povijesne osobe ocrtane realističkim postupcima, a naglasak stavlja na svakodnevni život i osobno iskustvo koje je izravno povezano s povijesnom pričom koju je proživio. „Za Šenou povijest nema više pomoćnu funkciju, ona postaje akter romanesknog svijeta i bitan čimbenik narativne progresije. Ona je utkana u radnju i na nju bitno utječe.“² Uz svu povijesnu vjerodostojnost, Šenoa pokušava što vještije prikazati govor tadašnjega građanstva te se što više približiti tomu vremenu. U gradski štokavski jezični standard unosi arhaičan govor i strane riječi; najviše latinizme u govoru svećenika i obrazovanih ljudi te francuske riječi i fraze u govoru plemića.

Zlatarovo je zlato prvi pravi hrvatski roman koji je otvorio put ne samo razdoblju realizma već i cijeloj novijoj hrvatskoj proznoj

2 KREŠIMIR NEMEC, *Povijest hrvatskog romana: Od početka do kraja 19. stoljeća*, Znanje, Zagreb, 1999., str. 83.

književnosti. Roman se po vremenu nastanka i po svojim poetsko-stilskim obilježjima smješta na prijelaz iz romantizma u realizam. Stilska obilježja romantizma uglavnom su sadržana u ljubavnoj fabuli koja je prepuna osvetničke strasti likova, dok se obilježja realizma mogu primijetiti u Šenoinoj ulozi sveznajućega pripovjedača koji bez osobnih stavova nastoji što objektivnije prepričati događaje. Šenoini likovi ne služe isključivo kao tumači vlastitih napada na društvo, nego kao i primjeri ljudske oholosti, mržnje, patnje ili boli želeći dati pouku čitatelju da uvijek pravda pobjeđuje.

Poglavlja najčešće započinju opširnim opisom mjesta radnje ili političkih prilika, ali i detaljnim prikazom vanjskoga izgleda likova te njihova psihološkog svijeta. Pri prvome susretu s likovima Šenoa daje potpuni opis njihova karaktera i mogućnosti djelovanja ne držeći čitatelja u neizvjesnosti postupnim prikazom detalja i oblika ponašanja. Tijekom tragične sudbine ili nekoga podviga, Šenoini likovi se ne mijenjaju; oni od početka do kraja romana ostaju istoga karaktera pokazujući se nositeljima dobra ili zla. Prema tome načelu Šenoa ih svrstava u međusobne odnose, tako Dora i Klara, Pavao i Stjepko, Petar Krupić i Stjepko, Jerko i Grga, Zagrepčani i Medvedgrađani čine antagonističke parove. Njihovi postupci stvaraju velike kontraste, stoga se može govoriti o crno-bijeloj tehnici u izgradnji likova. Na jednoj se strani nalazi plemenitost i poštenje, a na drugoj pokvarenost i licemjerje. Likovi posjeduju unaprijed zadane osobine i mnogo su uspješnije opisani oni koji se u opozicijskim parovima nalaze na strani zla. Jedan od najkontroverznijih likova je fatalna Klara Grubarova, lik raskošne ljepotice s dušom crnoga vraga koja postaje još nadmoćnijom stavi li se u odnos s dobrom i skromnom Dorem Krupićevom. Između Dore i Klare nema nijansi, Dora je anemična, papirnata i naivna, a Klara senzualna, tajanstvena i pokvarena. Gdje je Dora, tamo je praznina, čistoća bez života, statičnost i dosada, a gdje je Klara, tu je radnja, akcija i zaplet. Klara je zlo koje svojim spletkama privlači i odvodi u opasnost, a Dora dobro koje svojom skromnošću i beživotnošću odbija.

Ljubav Dore Krupić i Pavla Gregorijanca onemogućuju razlike u klasnoj pripadnosti i vode tragičnomu kraju. Dora je građanka, a Pavle

plemić pa se samim time stvara sukob među njihovim očevima, čemu pridonose i sporovi oko posjedničkih prava te djelovanja intriganata Grge Čokolina i Klare Grubarove. Svi se događaji u romanu odvijaju oko Dore koja svojom ljubavnom vezom s Pavlom čini jedini pomak u radnji. Dora je Krupić posve idealiziran lik nježne svetice, poslušne kćeri, odane i osjećajne zaručnice te djevojke koja nikada u životu nije imala nijednu ružnu ili zlu misao. Naivna i plemenita, lijepa i bez vlastitoga mišljenja, Dora ima ulogu „žive lutke“ s kojom se svi poigravaju. „Dora je pasivna junakinja, ona se malo ističe, ne radi ni za sebe, a ni protiv sebe, ona samo ljubi Pavla, a sve ostalo prepušta sudbini i drugima.“³ Za nju je izrazito velik čin priznati svoje osjećaje Pavlu ne želeći doći na metu „zlih“ jezika. Budući da je Dora kći zlatara Krupića, zbog svih pozitivnih osobina prozvaše je zlatarovim „zlatom“:

Mladica po duši dobra, a ne videći zla, bila bi i po sebi našla put kojim poći valja da ne zagrežeš u zlo. Bijaše bistra, živa, te se već za kasnijega djetinjstva toliko uslobodila da je već nisu smatrali djetetom, da su je dapače svi nazivali „zlatarovom mudrijašicom“, jer se mala – a nije to za ono doba šala – naučila bila čitanju i pisanju od varoškoga školnika Blaža Dragšića. Pa tek kad pupolj budne ružicom, djevojče djevicom! Divna li oku milja! Kad je nedjeljom i svetkom, idući od rane mise preko Markova trga kući svojoj, premetala drobne nožice, obuvane crvenim šiljastim postolicama, kad joj se lijepa glavica njihala pod kitnom partom, a bujne joj se crne plete spuštale niz plavetni, janječim krinom ošiveni zobun, kad je ručicama držala na prsima veliki, srebrom okovani molitvenik, stidno gledajući pred sebe, da nisi mogao spaziti munjevita oka od dugih svilolikih trepavica, bio bi rekao svatko: eto, svetica sašla sa oltara među svijet da milim pojavom razveseli snuždene ljude. Mnogomu se građanskomu sinu – a ne kojekakoviću – otimala oči za Dorom; mnoga je majka u duši računala, kad li bude Dora zrela za njezina sina, pače i velikaški gospodičići, kad ih iznebuha oprži sjajno oko zlatarove kćeri, znal bi prišapnuti: „Ej da nije, što je!“⁴

Začetak Pavlove i Dorine ljubavi ima viteški karakter jer od podivljalih konja Doru spašava odabranik njezina srca. Pavao je prikazan

3 JANKO IBLER, „Prvi hrvatski roman“, *Hrvatska književna kritika II.: Razdoblje realizma*, Matice hrvatska, Zagreb, 1951., str. 68.

4 AUGUST ŠENOVA, *Zlatarovo zlato*, Večernji list, Zagreb, 2004., str. 11.

kao junački lik koji je u narodu bio poznat po mnogim borbama protiv Turaka. Snažan, brižan, privlačan i nježan, on postaje istinski borac za slobodu stavljajući na prvo mjesto svoju romantičnu ljubav prema Dori koja je prepuna sladunjavih raspoloženja te izljevava nježnosti. Neovisan o autoritetu vlastitoga oca svjesno spoznaje razliku između dobra i zla odlučujući se za pravdu. Zbog svih pozitivnih osobina bio je omiljen u društvu, a zbog vanjskoga izgleda tiha patnja mnogih žena:

Mladiću jedva bijaše dvadeset godina. Lice blijedano, plemenito, kosa odugačka, crnomanjasta, brčići mali, čelo visoko, a sjajne plavetne oči pod tamnim trepavicama dvije žive zvijezde da ih nije mutila neka sjeta. Mladić bijaše lijep, snažan, a ljepši od nebrige i sjete. Naherio bje kapu kunicu na uho, a orlovo pero treptjelo mu je za kapom. Haljinu od plavetna sukna sapinjahu velika srebrna dugmeta, a uske hlače od višnjeve boje savijahu se oko jakih listanaca. Niz široka leđa padaše mu teška, crna kabanica, pod grlom sapeta zlatnom sponom. O boku visila mu je sablja krivošija, a za pojasom od žute mletačke svile stajala mala puška, srebrom okovana. Takav bijaše mladić.⁵

Poput junaka u viteškim romanima, Pavao spašava lijepu neznanku koja je od straha izgubila svijest i prepustila se njegovu zagrljaju. Zbog jačine osjećaja koje se probudiše u njezinu srcu, u tome romantičnom susretu Dora dobiva vrućicu. Taj trenutak Šenoa preuveličava tumačeći govor tijela kao izraženiji pokazatelj ljubavi od nježnih riječi i postupaka koji odaju ženu u njezinoj zaljubljenosti:

Ne znam ni sama, kumo! Zlo i dobro mi je! Obujmilo me. Nešto mi grlo steže, a taknem li se čega, stine mi krv. Glava mi gori – na popipaj – gori kan živi oganj – a srce hoće da mi skoči iz njedara. Ali kad zaklopim oči, ah kumo draga, voljko mi je i milo kao da me ziblju anđeli božji, mirno mi protječe žilama topla krvca – mirno, lako lagacko kuca srce, a kroz drijem smiješi mi se lice – Teško zajeca blijeda mladica, živo oklopi ruke oko Magdine šije i sasu rijeku vrelih suza na staričine grudi. „Bog mi pomози, kumo. Poludjet ću.“ Starica onijemila. Debele joj suze kapale niz lica. Pogladi Doru drhtavicom rukom, poljubi je u čelo. „Umiri se,

⁵ *Isto*, str. 29. – 30.

dijete, vrućica je.“ Da, vrućica koju svaki nas tek jednom za svoga vijeka oćuti – ljubav.⁶

Osim Pavla u Doru se zaljubljuje i varoški brijač Grga Čokolin koji želi uništiti njihovu ljubav. Čokolin je prenaplašeno negativan te zato djeluje nestvarno i romantičarski, pa čak i trivijalno. Nepoznato podrijetlo i mutni poslovi čine ga još tajnovitijim predstavljajući sebe kao prevaranta čiji se potezi nisu mogli unaprijed predvidjeti. Fizički ružan, zao i lažljiv, svojim spletkama i podvalama pokreće radnju. Čokolin se hvalio službom u banovoj vojsci, a zbog vlastite koristi postaje plaćenim ubojicom.

Uz Čokolina podjednako negativan lik je Stjepko Gregorijanec, silovit plemić koji nasiljem vlada nad građanima Zagreba. Tomu bludniku i grješniku nitko se nije smio suprotstaviti jer je ubijao bez milosti. Ljubav svoga sina i Dore smatra nepromišljenim činom te mu nudi lijepu i pokvarenu Klaru Grubarovu, gospodaricu Samobora. Klara je lik fatalne žene koja pokretima svoga božanskog tijela, čudesnom bojom glasa te posebnim odabirom riječi upravlja muškim razumom koristeći ga za vlastitu dobrobit. Nakon muževe smrti tražila je novi početak, novo zadovoljstvo i smisao koji joj je mogao pružiti samo snažan muški zagrljaj. Njezina usamljenost brzo se pretvara u razuzdanost, odnosno u veliku težnju da umiri svoje podivljale nagone. Takva žena nije bila šala za muškarca jer svojom je požudom znala izliječiti sve rane.

Klara je Grubarova lik privlačne žene koja je živjela za osjećaj tjelesne ljubavi ne mogavši pronaći idealan način za umirenje svoje mladenačke požude i neispunjenih seksualnih „maštarija“. Kako joj je na srcu bila urezana želja za bludnošću, svojim je tijelom muškarce neprestano navodila na grijeh. Klarino je božansko tijelo izvor prvotne zaludenosti, duševne i tjelesne opsjednutosti te potpune nesreće koje je bilo izloženo na vidjelo kao mamac za muške poglede. Preko mnogobrojnih ljubavnika u potpunosti upoznaje muški rod i upušta se u strasne avanture nudeći svoju ženstvenost kao preduvjet svemoćne vladavine muškim srcima.

6 *Isto*, str. 38. – 39.

Uz zlatnu kosu, savršene crte lica i zadivljujuće tjelesne „adute“ nika-ko se nije uklapalo stanje njezine duše koja je bila opsjednuta vragom. Kao proturječna i jezovita ljepotica ovisna o muškarcima, Klara najavljuje prodor modernih vremena kroz slobodno i raskalašeno ponašanje grješne udovice koja je ovisna o užiticima. Zračeci opasnom ljepotom, svoju samoću razvija u agresivnu strast ispunjenu živom vatrom i po-divljanim nagonima. Klarina usamljenost pronalazi zanimaciju u Pavlu koji je ostao ravnodušan na njezine tjelesne draži te istinski hedonizam neobuzdanih seksualnih perverzija. Zbog izražene želje da joj se uzvрати ljubav, Pavao postaje žrtvom te agresivne žene koja je donosila nesreću njemu i svima u njegovoj okolini. Klarina je osveta bila jača od svih suzdržavanja, stoga ruši sve predrasude društva u želji da udovolji sebi i svome djetetu pronade oca. Proklinjati pokojnoga supruga, pronaći ljubavnika ili udati se iz koristi, to su prihvatljivi obrasci ponašanja koji su Klaru činili nadmoćnom nad okolinom. Kako je kod nje bila istaknuta potreba da bude voljenom, sve Klarine želje se pretvoriše u neku vrstu osjećaja prema Pavlu koji joj ne želi uzvratiti ljubav. Sve ono što nailazi na prepreku, Klaru je privlačilo, stoga joj je Pavao postajao još zanimljivijim. Takva pozicija je odvodila u bijes, hladnoću i kobne posljedice koje su vrhunac pronašle u Klarinu gubitku razuma.

Šaljući Pavla kod strasne i zle Klare, Stjepko je namjeravao umiriti njihovu bijesnu krv u zagrljaju te žene koja će bijelim rukama poput kliješta uništiti svu nepromišljenost: „Ne treba da uzbjesni luda glava, zagrezla bi dublje u ludilo. Proti tomu otrovu pomaže samo ustuk – a to će biti Klara. Mlada je, lijepa i bogata, pa udovica – hitra udovica koja je okusila drvo spoznanja, nije plaha i glupa kao što djevojke, kao što Pavao. Dobra udica. Riba se mora namečiti.“⁷

Pojavom zle fatalne žene roman dobiva novu dimenziju jer ona uzrokuje mnoge zaplete i obrate te se njezinu utjecaju nitko nije mogao oduprijeti. Klara je živjela za ljubav, za taj neobičan osjećaj koji je umirivao njezino razbludno tijelo i požudnu dušu. Nijedan muškarac nije mogao ostati ravnodušan na njezinu natprosječnu tjelesnu ljepotu, zagonetno i

7 *Isto*, str. 71.

tajanstveno ponašanje, ali i životinjske nagone koje je skrivala ispod toga nevinoga i anđeoskoga lica ne poznajući emocije ni iskrene osmijehe:

Moglo joj je biti dvadeset i više godina. Žena visoka, puna i živa. Zlatni uvojci padahu joj niz šiju ispod kape od bijeloga bisera. Visoko, glatko čelo odavalo je neobičnu pamet, a ravni, tanki nosić komu se živo mičaju ružične nosnice, sivkaste ali neobično sjajne oči, bijahu znakom velike hitrine. A srce, a čuvstvo? Teško je reći. To glatko fino lice čas bi se zažarilo plamenitim zanosom, čas izrazilo otrovnim rugom, čas složilo u neodoljiv posmijeh, čas okamenilo hladnim mramorom; samo pune, pootvorene usne, samo nemirno kretanje tijela pokazivalo je da u toj ženskoj glavi žive krvi imade. Tko je vidio puna i poput mlijeka bijela ramena štono provirivahu iza bruseljske paučine, tko je gledao kako se puna njedra nadimlju i silom otimlju jarmu plavetne svilene halje, kako se srebrni pojas vije oko tankoga struka, kako se oble sjajne ruke krađu iza dugih rukava, kako se malene nožice u vezenim postolicama nestrpljivo premeću na medvjedojoj koži – tko je to sve vidio, morao je reći – ta žena ugleda svijet za ljubav, ta žena hoće, mora da ljubi. A je li ljubila? Za to znala su razna gosпода, samo tupoglavi pokojnik joj nije.⁸

Klara se rado družila s njemačkim oficirima, a time se ističe njezino strano podrijetlo, nacionalnost i sloga sa strancima. Kao Parižanka, Klara u Hrvatskoj održava nacionalnu težnju, odnosno povezanost s ljudima iz krajeva koji su neprijatelji hrvatskoga naroda te je samim time u kontekstu romana predstavljena kao protivnica izdane Hrvatske. Nasuprot romantičarskoj mašti koja je djelomično zastupljena u djelu, Šenoa svojim realizmom analizira i sudi tražeći pravu istinu u prikazu prošlih događaja, naših ljudi i krajeva u želji da iznese povijest te pouči svoj narod. Bez suzdržavanja iznosi sve ono što nije valjalo u tadašnjoj Hrvatskoj vodeći se idejom da svaki narod mora imati pravo narodnosti, slobode i ustavnosti. „Šenoina romantika nije prosto kopija zapadnjačke romantike. Lica su nalik: tipični intrigant, silnik, haramija, tipična djevičica i mlad junak. No sva ta lica jesu akteri koji oživljuju Šenoinu osnovnu

8 Isto, str. 98. – 99.

ideju: njegov osjećaj ustavne svijesti u jednu ruku, u drugu pak osjećaj kulturne zadaće Slavenstva i Hrvatstva.“⁹

Klara je Grubarova tipičan lik fatalne žene pred čijom ljepotom padaju mnogi muškarci. Privlačna, inteligentna, slatkorječiva, prijetvorna, pristupačna, senzualna i prilagodljiva želi okusiti sve čari i raskoši života te je u njezinim težnjama nitko ne može zaustaviti. Kako strasna požuda plovi njezinim venama, lijepa i slobodna prkosila je okolini tražeći pogodnu žrtvu koju će nesmetano pretvoriti u svojega roba. Njezine težnje za promjenama nisu mogle umiriti strasne nagone koji je pretvoriše u agresivnu zvijer željnu ljubavi, akcije i zla. „Šenoa voli stvarati apsolutno zao tip, kod kojeg ima bar jedna crta koja donekle objašnjava njegovu zloću.“¹⁰ Ništa nije nasilno kao ljubav, a taj osjećaj Klari daje moć da skrene pažnju na sebe.

Klarina je soba bila prepuna pozlaćenih i bakrenih predmeta bogato uređena. Kao raskošna, primamljiva i nesvakidašnja odražavala je prostor idealan za zavođenje svojih žrtava. U ljudskome je oku budila slikovitost i prestiž, ali i nagomilanost predmeta i pokućstva. Taj je prostor Klarino utočište, mjesto gdje nesmetano čini grijeh i obmanu. No, njezino je raskošno tijelo zajedno s neprirodnim ponašanjem budilo strah i jezu:

Pravo čudo ta Klarina soba. Stajala je u kuli naprama Savi. Jaki svodovi bili bojadisani plavetnom nebolikom bojom, a po njima posute zlatne zvijezde. Pozlačena rebra svodova sticala se u lijepo izrezanu cvijetu sa kojega visijaše na svilenoj uzici bakreni pozlačeni svjetiljnjak u prilici dvaju amoreta što nose četiri baklje. Zidovi kitili vješto tkani talijanski sagovi. [...] Sav pod sobi bijaše skladan od drobna šara kamena u prilici zvijezde. Velika vrata zaklanjao zastor od crvene kadife, a u kutu sipao pozlačeni zmaj bistru vodu u veliku školjku od mramora. Oko školjke cvjetala u kristalnim kondirima i ruža i ljiljan omamljujući pamet milim mirisom. Po sobi lepršale bijele grlice ljubeći se i gučući. A naoko stajahu

9 MILUTIN CIHLAR NEHAJEV, „Zlatarovo zlato, drama u pet čina (1901.)“, *August Šenoa u očima kritike: Izabrane prosudbe*, DUBRAVKO JELČIĆ (prir.), Globus, Zagreb, 1978., str. 100. – 101.

10 Usp. ZDENKO ŠKREB, „Karamfil sa pjesnikova groba (1957.)“, *August Šenoa u očima kritike: Izabrane prosudbe*, DUBRAVKO JELČIĆ (prir.), Globus, Zagreb, 1978., str. 104. – 107.

visoke pozlaćene stolice odjevene plavetnim damaskom. Tu je primala Klara mile goste.¹¹

Na zidovima su sobe bili talijanski sagovi, jedan je prikazivao Suzanu čistu, a drugi grešnu Delilu. Šenoa s namjerom unosi biblijske usporedbe kako bi što vještije dočarao Klarin lik. Između dvije žene na slikama ne postoje nikakve poveznice, ali mogu se poistovjetiti s likom Klare i Dore. Djevica je Suzana lažno optužena za bludništvo, a vjera u Boga je spasila od kazne koju je čekala zbog lažnih svjedočenja zlih ljudi. U sličnoj se situaciji nalazi Dora koju prozivaju bludnicom zbog Čokolinovih izmišljotina da se nalazi u grješnoj ljubavnoj vezi s Pavlom. Druga slika prikazuje zlatnu zmiju Delilu koja zavedenom Samsonu reže kosu zbog njezinih neobjašnjivih moći. Klara je slična toj zavodljivoj ženi koja kroz tjelesne kontakte s muškarcima ostvaruje svoje ciljeve oduzimajući im čast i dostojanstvo. Šenoa stvara veliki kontrast između Klare i Dore kako bi sve negativne odnosno pozitivne osobine likova došle do potpunoga izražaja. Na jednoj se strani nalazi demonska žena koju nazivaju zmijom, a na drugoj njezina krajnja suprotnost svetica te anđeo bez loših misli i poroka. Takvom usporedbom negativna Klara dobiva još više na snazi jer njezino zlo biva uzdignuto na najvišu razinu.

U razgovoru s generalom Servacijom Teuffenbachom i pukovnikom Mihajlom Ringmaulom, Klara iznosi svoju viziju ženstvenosti smatrajući da njome može pobijediti muškarca i njegovu vojsku. Kroz zlobni je smijeh samouvjereno govorila o muškarcima i ženama uspoređujući generala i domaćicu. Prema Klarinu mišljenju između njih nije razlika u oklopu i suknji, nego u znatno većem broju pobjeda kojima se domaćica može pohvaliti:

Neka dođe koji paša, neka i dođe od Stambola car. Dočekala bih ga i kruto. Mislite li vi da u žene ne ima volje i snage. Ima, vjere mi, podignu Klara ponosito glavu, „pače u žene ima nešta što vas sve muške glave u lagum dići može – hitra glava. Ne znate li za onu bajku o Herkulu?“ [...] „Kazat ću vam ja“, odvrati Klara prezirno smiješeći se, „Herkul bio je najveći junak u starih pogana, junak veći nego li vi svi skupa. Bez puške,

11 A. ŠENOVA, *n. dj.*, str. 97. – 98.

bez oklopa znao je svladati divove, lave, zmaje. Nitko ga ne mogaše pobijediti, ni čovjek ni bog. A što bi od njega? Žena ga prinuka da prede na preslici, da raskoli svoju kijaču pa da njome loži vatru.“ [...] „Ne junačite se odviše, gospodine pukovniče“, zagrozi mu se Klara prstićem. „Na Turke ste može biti junak, ali na žene?“ nastavi mило smiješeći se otresitomu ratoborcu.¹²

Kleopatrina pobjeda nad glasovitim generalom Antonijem postaje Klarin poticaj da nastavi postizati uspjehe na polju zavodjenja identificirajući se sa svojim najvećim uzorom. Svoje tijelo i strast Klara usmjerava na protivnika vodeći se mišlju tko bi mogao odoljeti tako raskošnoj ženi koja je san svim muškarcima. Zavodljivu taktiku naziva ratnom tajnom te želeći iskušati koliko je njezina blizina pogubna za muški razum, ona ispusti iz ruku ružu kako bi izazvala pomutnju. Teuffenbach i Ringmaul skočiše kako bi podigli cvijet, a brža od njih je bila Klara koja se uvjerala u svoju nezamjenjivu taktiku tražeći nekoga snažnijega te mudrijega od tih lako zavodljivih naivaca.

Pojavom Pavla Klari zaigra krv, a u očima plamen. Pavla je obuzimala jeza pred tom grješnom ženom dok mu se obraćala plahim i laganim glasom. Klara je igrala ulogu nježne i osjetljive te prijateljski nastrojene udovice koja ne može umiriti tugu zbog bolesti Pavlove majke. Sa suzom u očima i bijesom u srcu, Klara je gospodarila njegovom dušom te je za tren ta bespriječna glumica u Pavlu probudila osjećaje divljenja i začudnosti. Poznajući čitavu situaciju između Pavla i Dore, želi svu pažnju prebaciti na sebe te u dobroti i nježnosti nadmudriti svoju suparnicu Doru. Doživajući svoju jedinu radost, kćer Anku koju je obasipala nježnošću koristi svoj najjači adut. Uvijek prepuna novih zamisli i ideja spretno obmanjuje Pavla koji se nije mogao načuditi njezinu velikom srcu. Svoje ideje ona na najbolji način izvodi u ulozi žene kojoj se treba diviti. Pavlu također želi pokazati snažnu vjeru u Boga prikrivajući svoju odanost teškim grijesima:

Klara nasmiješi se. Dignu malu na koljena te je poljubi na čelo. Uto ozva se od samoborskih fratara pozdrav andeoski. „Čuj, čuj, majčice!“ probr-

¹² Isto, str. 100.

blja mala nagnuv glavicu i dignuv prstić. „Zdrava Marija! Valja moliti!“ Klara sklopi djevojčici ručice nagnuv se nad zlatnu glavicu. Glasno zvonno razlijegalo se iz doline. Kroz bršljan probijala je večernja rumen tatrajući oko Klarine lijepe glave, na lišću nevinašca što moljaše. Nijem i ganut gledao je Pavao taj prizor.¹³

Kroz svu brižnost i osjećajnost na trenutke se ukazivala ona prava Klara pokazujući zlobni osmijeh. Oko joj bliještilo kao kad munje sijevaju, a pramenovi kose razletješe se oko bijelih ramena kao zlatne zmije. Iz uloge savršene majke polako se preobražavala u zavodnicu te je sa svojih grudi bacala latice ruže u Pavlovu čašu nazdravljajući za sretnu budućnost. Poput zmije sjajile se Klarine oči, a tamnorujne usne treptjele su živo. Njezino koketno ponašanje paraliziralo je Pavlove pokrete, stoga je nepomično držao čašu. Vidjevši da ga ne može opiti, Klara svoju zamisao ne može zadržati za sebe te u toj razdraženosti priznaje Pavlu svoje podivljale osjećaje: „Vi moj, ja vaša pa makar se digao bog. Mlad ste još, mlad. Još ne znate srca, još ne znate plama ljubavi. Oh nije vam ljubav janje krotko i milo. Ne, bijesan je ona at! Kada uzbjesni, kada se propne i leti kao strijela nebeska, kao sjeverni vihor, može l' je žvaliti čovječja ruka?“¹⁴

Klara je željela pridobiti Pavlovo sažaljenje govoreći da se prvi put iskreno zaljubila. Po sobi su pjevale grlice, širio se miris ljiljana i ruža; Klarina svilena haljina ga je dodirivala, a kosa omamljivala. Zvezdana noć, polumrak, upaljene svijeće i pjesma cvrčaka, to je bila idealna situacija za Klarino djelovanje. Suznim očima i divljim zanosom Klara je pokušavala pridobiti Pavlovu ljubav. Izgubivši dah, uzbunio mu se mozak te napustila ga svijest. Malo je nedostajalo da do izražaja dođe njegovo naslijeđe, podivljala krv koju Stjepko ističe kao razlog zašto je Pavao idealan za fatalnu Klaru. U tome presudnom trenutku Pavao zadrhti i problijedi pronalazeći na podu očevo pismo. Gledajući Delilinu sliku na zidu, u njoj prepozna Klaru koja ga izdala: „Plemenita gospo, u dušu

13 *Isto*, str. 105.

14 *Isto*, str. 108.

vas znadem i pod andeoskim licem. Ja Samson nisam, ali vi ste Dalila! Prokleta bila, rajska zmijo! Naši računi su svršeni!“¹⁵

Čvrstina Pavlova karaktera očituje se u stalnome odbijanju zaljubljenice Klare Grubarove. Zbog idealne se ljubavi s Dorom odluči zauvijek razići s ocem. Stjepko šalje svoje podanike da otmu Doru želeći obeščastiti djevojku svoga sina. Pavao se pojavljuje kao pravi junak te po drugi put spašava izmučenu Doru i vraća je ocu koji mu daje njezinu ruku. Osim Stjepka i požudna se Klara prvi put osjećala poniženo jer joj Pavao ni iz sažaljenja nije htio uzvratiti ljubav. Strastvena, osvetoljubljiva i prilagodljiva, Klara je spremna učiniti i najveća zla te pokopavši muža, krvoločno bi pokopala i sve one koji joj se nađu na putu u ostvarenju veze s Pavlom. Klara je primjer zaljubljene žene povrijeđena ponosa i srca što postade uzrokom zastrašujućega bijesa i osvete. Kroz gorke ženske suze budi paklenu mržnju koja je grizla poput zmije te tjerala da izbacij taj otrov želeći naškoditi svima u svojoj okolini:

Ciknu Klara od bijesa. Zdvojno strese glavu i grčevito rastrgnu niz crna bisera oko vrata, da su se krupna zrna razletjela po glatkome podu. „Stani, zmijo, stani. Tvoje riječi otrov su mojoj duši, tvoj jezik je zmija koja mi probada srce. On Doru!“, i skoči ljuta žena te stade hodati uzdignute glave, plamtećih lica po sobi, dok je Čokolin pobirao hladnokrvno zrna od bisera. On Doru! Tu prostu djevojku bez roda, grliti, ljubiti – o Isusa mi, satrt ću ih, satrti do kraja! [...] Zar je smio taj bijesni mladić raskinuti zlatnu mrežu moje ljepote u koju se bilo zaplelo sto muških uznositih glava.¹⁶

Klara je živjela život prepun raskoši i ugone te je hladno bez emocije odbacivala zaludene muškarce. Zaljubivši se u Pavla, doživljava tragičnu sudbinu poput svih njezinih žrtava. Zbog nemogućnosti kontrole požude i strasti, Klara se od opasnoga manipulatora preobražava u žrtvu koja luduje za Pavlovom blizinom: „Ta htjela sam, bog mi svjedok. Gušila sam to bijesno srce. Badava. Mislila sam da će vrijeme ugasiti iskru što je mom srcu klila. Al pamet, prokleta ova pamet spominjala danju, noću

15 *Isto*, str. 109.

16 *Isto*, str. 211.

njegovo ime, jarila zlokobni taj oganj, i sada mi srce bukti plamenom bijesnim – sad ga moram imati ili.“¹⁷

Osim ljubavnih problema, Klaru zaokupiše i misli o Samoboru koji je ban Krsto Ungnad namjeravao vratiti pod svoju vlast. U toj neizvjesnoj situaciji ona pokazuje mušku snagu i borbenost u obrani Samobora: „Ja sam odlučila. Neka vodi g. ban egzekuciju oružanom rukom, imam i ja praha i olova, imam i ljudi ako sam i žena. Ban je u zemlji da čuva svačije pravo, a ne da ga gazi na svoju korist. To recite gospodaru svomu, a sada, plemeniti gospodine, bog s vama!“¹⁸

Lako prilagodljiva Klara za tren se preobrazila u ženu ratnicu zaboravivši svoje ljubavne boli. Bez straha uzima pušku i ubija protivničke vojnike gdje do izražaja dolazi onaj divlji muškarac zarobljen u njezinu ženstvenom tijelu. Vidjevši da ne može silom obraniti Samobor, Klara se služi svojom najdjelotvornijom taktikom zavodeći napadača, bana Krstu Ungnada. Njihovim vjenčanjem Klara u potpunosti osigurava sebi moć koja joj je bila potrebna za ostvarenje svih ciljeva. Ban je Ungnad bio istih osjećaja prema Hrvatskoj kao i Klara koja je branila plemstvo i strance na štetu građana. Klara ga je iskorištavala zbog njegove lakovjernosti i poslušnosti, a taj austrijski plemić, oženivši Parižanku, ističe jedinstvo stranaca protiv propalih Hrvata.

Bijes ju je neprestano gušio jer Pavao je postao njezinom neostvarenom opsesijom. Ni na tren ga nije mogla vidjeti, a nije mogla ni dopustiti da on bude sretan s drugom. Klarini podivljali nagoni jači su od svijesti i društveno-prihvatljiva ponašanja, stoga se odlučuje osvetiti za svoju samoću vodeći se riječima „moj ili ničiji“. Klaru ne brine gubitak slobode, jer imala vjenčani prsten na ruci ili ne, ona se uvijek vodila istim načelima. Raskalašenost joj je bila urezana u srcu i nitko nije mogao umiriti njezinu ovisnost o muškarcima. Kad već ne može imati Pavla, ona se svjesno prepuštala avanturi s gospodinom Lernonom. U razvratnosti pronalazi utjehu i ohrabrenje za nove pobjede, ali i snagu da ponovo zablista onim istim sjajem kao nekad.

17 *Isto*, str. 212.

18 *Isto*, str. 213.

Klara neprestano vodi sukobe sama sa sobom, voljeti ili mrziti je pitanje koje je muči, ne mogavši se odlučiti između ta dva osjećaja. Zbog takva stanja u njezinoj duši raspoloženja su joj se stalno izmjenjivala. Odjednom poželi biti voljenom, a zatim se poželi obračunati s Pavlom. No ona shvaća važnost svoje uloge bogate banice te nikako nije mogla dopustiti da tako jednoj istaknutoj i važnoj osobi u društvu ne cvjetaju ruže na ljubavnome planu. Klara ne može prihvatiti poraz jer uspjesi na svim poljima života su je prisiljavali da se bori za Pavlovu naklonost osjećajući mržnju koja je vodila u izvršenje tragične osvete:

Spustiv glavu, skrstiv na krilu ruke zamisli se lijepa Klara. Šta si bila? Bogata gospa Grubarova. Šta si sada? Slavljena banica hrvatska. Ne, ne! Laž je – pusta laž! Šta si bila, šta si sada? Roba – pusta roba. Gdje ti je ljubav, gdje ti je srce? Je l' ti je cvijet mlada dana orosila suza ljubavi? Nije. Je l' ti je cjelov od srca ugrijao bujne usne? Nije. Krv je bila – pusta, bijesna krv, ništa drugo. Plaho dignu banica oči i pogled joj zape na slici. Evo ti života – ti si zlatna zmija – ti si Dalila. Klara skoči, u očima sinu joj suza. Zar nije mi poskočilo srce kad ga opazih? Ne htjedoh li ga ljubiti od srca – Pavla? Ta pala bih pred njega kao pred boga. A on me odrinu kao smet. Ali osvetiti se moram. Tu u mom srcu gori paklena iskra – njegovo ime. Osvetiti se moram. Osvetiti se? Je li ta paklena iskra mržnja, je l' ljubav. Ah, ljubav je, žarka, bijesna ljubav! Jer Ungnad, Ungnad je luda, Ungnad je međed, a žena mu je samo mila jer je žena.¹⁹

Klarin je pogled na svijet postao prožet pesimizmom. Tako zalazak sunca ona poistovjećuje s gubitkom nade te ne mogavši izdržati toliki pritisak, uzima pušku te odlazi Pavlu. Na njoj je crna odjeća prikaz stanja duše koja je identične boje kao i vanjski izgled, a takav spoj vanjskoga i unutarnjega simbol je zla, jeze i mržnje. Bijes i srdžba su joj zauzeli misli te poput anđela smrti poželi nagovijestiti Pavlu mračnu sudbinu. Zbog važnosti situacije njezina muška strana preobražava se u nježnu žensku te odjednom postaje žrtvom kako bi zadobila sažaljenje. U susretu s Pavlom pada na koljena moleći drhtavim glasom da joj uzvрати svoju strasnu ljubav za sve propale brakove i veze:

19 *Isto*, str. 234.

„Što me vodi amo, Pavle? Kao munja sred noći padoh pod ovaj krov. Što me vodi amo? Pitaj bijesnu krv koja mi gamzi žilama kao otrovna zmija. Pitaj ovo mjesto gdje drugim ljudima srce kuca, a meni gdje bura bjesni. Pitaj pamet ovu koja ne misli, ne razabire, već samo tvoj trag ulazi – tvoj trag!“ [...] Jedanput sam ljubila za svoga vijeka – ljubila tebe. Znaš li kako se sipa bujica kad u proljeće pukne gorskomu potoku ledena kora? Tko će je ustaviti? Rugaj mi se, ljubiti ću te; prokuni me, ljubiti ću te; pogazi me, i opet ću te ljubiti. Žena sam drugoga, da. A pop veže samo ruke, ne veže srca, srca vežu se sama. Pavle, dvorit ću te kao sluškinja gospodara, klanjat ću ti se kao bogu, ali bjež' sa mnom otale, iz zemlje, preko mora. Molim, molim!²⁰

Kako je Pavao ponovno odbija, golih je grudi i puštene kose Klara stajala pred Delilinom slikom želeći se poistovjetiti s njezinim likom te pokazati koliko snažna može biti. Pavao odlazi u rat kako bi zaboravio na sve patnje koje mu je priredio vlastiti otac. Bez ikakve nade i mogućnosti Pavao napušta Doru. Zbog toga se među narodom propovijedalo da su muškarci živi grijeh, a žene sirotice. Klara je pravi primjer da ta tvrdnja nije pravilo jer grješna i sirota zavodila je muškarce prilagođavajući se situaciji. Kao grješnica uvijek je budila pozornost, dok kao sirota djevica pokazuje imitirajuće ponašanje plahe Dore koja je uvijek žrtva okolnosti. U crno-bijeloj tehnici oslikavanja likova žrtve su uvijek statične te zbog takva karaktera nisu pretjerano zanimljive. Klarina je uloga krhke djevojke uvjerljivija zbog poznavanja njezine osobnosti koja čitatelja drži u neizvjesnosti s pitanjima može li izdržati ili će pokazati svoje pravo lice. Budući da njezini planovi o rastavljanju Pavla i Dore ne uspijevaju, Klara se ponovno udružuje s Čokolinom kako bi se riješila svoje suparnice. U teškome stanju samoće Klara donosi konačnu odluku, Dorinu smrt.

U Dorinu kuću dolazi Čokolin prerušen u vojnika te traži vrč vode u koji ulijeva otrov te navodi naivnu Doru da je kuša. Pred očima joj sijevalo, a za grlo kao da je stezala zmija slična onoj što je naručila njezino ubojstvo. Bijegom Grge Čokolina pojavljuje se Pavao i pred njegovim očima Dora pada na pod. Njezino je zlo osjećao ne mogavši ga se riješiti ni u snovima, stoga sanja san o fatalnoj Klari koja u liku crne krilate

20 *Isto*, str. 237.

zmije progoni Doru: „Gle, kako je goni crna krilat zmija – sad je dostignu – sad će – ne, nije to zmija – ti si to, Klaro!“²¹

Klara se bez srama pojavljuje pred Dorinim tijelom kako bi se uvjerila da je njezina suparnica mrtva. Klara uživa u pobjedonosnome monologu koji joj je dao samopouzdanje ne sluteći da je sluša Pavao. Shvativši da svojim zavodničkim sposobnostima ne može djelovati na Pavla, ona smatra da to može učiniti s jezovitom iskrenošću koja će Pavla zasigurno potaknuti da bude njezina jedina ljubav. Zbog prevelike opčinjenosti njegovim likom, ona ne može shvatiti da je učinila zlo zbog kojega će je Pavao proklinjati cijeloga života:

„Da“, reče, istina je, Pavle! Ja sam dala otrovati Doru otrovom kojemu lijeka ne ima. Ali znadeš li zašto? Jer sam poludjela, pobjesnila za tobom. Ako se griješi namjerom, ja grešnica nisam. Nije mi pamet počinila taj grijeh, srce moje je griješilo. Da mi nije pošlo za rukom uništiti ovu djevojku, da si je grlio kao ženu, ja bih se sama bila otrovala, jer dok sam ja živa, ne bih trpjela da te druga ljubi, i svaku bih otrovala koja te ljubi, ma je ti i ne ljubio. Ljubim te, Pavle, kao boga komu se grešna iznevjerih, a da s tobom mogu dijeliti jedan dan, jednu uru, jedan časak ljubavi, ispila bih čašu otrova do dna. Ako me mrziš, ako me prezireš, Pavle, osveti se!²²

Pavao naziva Klaru izrodom pakla, vražjom slugom te bludnicom s opakim gujskim srcem. Umorivši njegovu zaručnicu, u Pavlu budi suprotne osjećaje od očekivanoga. Uz sva lijepa osjećanja, ljubav nosi i nerazumne oblike ponašanja. Ovisnost o sebi i svome partneru čovjeku daje agresivnu želju za otklanjanjem svih preprjeka čineći najveća zla. Na takav način Klara želi nadoknaditi svoj nedostatak ljubavi, a razumni joj Pavao pokazuje svoj prijezir proklinjući je riječima:

Idi, nosi sobom kroz vas vijek bludnu svoju strast kao vjekovitu neizlječivu ranu, neka te pali paklenim plamom, neka te mori vječnom žeđom, i kad ti lica uvenu, i kad ti se tijelo isuši, neka bukti još u tvome srcu bijes kao vatrena gora. A kad tihom noći ustražiš u snu počinka, neka stane preda

²¹ *Isto*, str. 238.

²² *Isto*, str. 266.

te ovo nevino dijete, blijedo i suznim očima, a ove oči neka naperi na tvoje vrelo srce kao ledeni nož. Gini i živi, živi i gini. Prokleta bila do groba.²³

Nakon Pavlova odbijanja, Klara je postala čudna i pobožna neprestano moleći sa suzama na licu. Poremećena uma tražila je spas u molitvi, ali njezini su grijesi bili neizbrisivi. Tragičan je kraj tipičan za fatalnu ženu jer je u pravilu njezini postupci odvede u propast. Poslije Dorine smrti Pavao odlazi u rat, a njegov se otac na smrtnoj postelji kaje za sva zlodjela. Pisac želi Stjepkovom smrću pobuditi sažaljenje kako bi po prvi put taj nečovjek bio doživljen čovjekom. Kako je Pavao stradao u ratu s Turcima, sa svijeta nestade Gregorijančeva imena čime je Stjepkov najveći strah postao stvarnom činjenicom.

Dugo godina plemići su bili nasilni gospodari nad svim pravima kmetova, zlostavljajući ih u fizičkome i psihičkome smislu. Stjepko ulazi u bezosjećajan sukob s kmetovima, a tom se tematikom Šenoa opširnije zabavio u *Seljačkoj buni*. Za zločince nisu postojali prijeki sudovi, nego samo Božja volja koja redom sve negativce kažnjava tragičnom sudbinom. Od pozitivnih likova mogu se istaknuti Stjepkov nezakoniti sin Jerko, zaštitnik Pavlove i Dorine ljubavi. Jerko je prikazan kao anđeo na zemlji te dobročinitelj koji svojom ljudskošću rješava svaki novonastali zaplet djelovanjem zlih likova. Iako je bio zaljubljen u Doru, on štiti svoga brata i njegovu odabranicu zbog istinske sreće. Pozitivan je i lik krajišnika Miloša Radaka koji ubija Grgu Čokolina kako bi zadovoljio pravdu te osvetio svoju pokojnu ženu Maru i otetoga sina.

Šenoa je također opisivao podivljale dame željne spletki i ogovaranja, a takvu ulogu dobivaju tračerice Barbara Frey i kramarica Šafranička. U biti one nisu negativni likovi, nego isključivo predstavnice malograđanskoga ponašanja koje preuveličavaju priče s kojima nisu blisko povezane. Svojom pojavom sve likove nadjačava fatalna Klara koja ne može umiriti svoje podivljale nagone. Njezin je lik svojevrsna kombinacija žene i muškarca, žrtve i krvnika, grješnice i svete, ljepote i zla te snage i inteligencije. Klara čini nemoralne stvari te se iz zavodnice preobražava u smrtonosnu osvetnicu. Po potrebi nježna, divlja, maštovita i hirovita,

23 *Nav. mj.*

neprestano je razbuktavala strast i uzrokovala neizbježne tragedije. Svoje ruke nije okaljala tuđom krvlju jer drugi su izvršavali njezine naredbe. Svojim težnjama unosi dramatičnost i napetost, a u ljubavnim patnjama detaljno izložen psihološki svijet. Od svih likova Šenoa je najdetaljnije opisao Klarin lik obrazloživši njezino djelovanje i karakter kroz neprestanu borbu za ljubavi koju joj nijedan muškarac nije mogao uzvratiti očekivanim intenzitetom.

Literatura

- CIHLAR NEHAJEV, MILUTIN, „Zlatarovo zlato, drama u pet čina“, *August Šenoa u očima kritike: Izabrane prosudbe*, JELČIĆ, DUBRAVKO (prir.), Globus, Zagreb, 1978., str. 100. – 101.
- IBLER, JANKO, „Prvi hrvatski roman“, *Hrvatska književna kritika II.: Razdoblje realizma*, Matica hrvatska, Zagreb, 1951., str. 63. – 74.
- LASIĆ, STANKO, *Roman Šenoina doba (1863.-1881.)*, JAZU, Zagreb, 1965.
- NEMEC, KREŠIMIR, *Povijest hrvatskog romana: Od početka do kraja 19. stoljeća*, Znanje, Zagreb, 1999.
- ŠENOVA, AUGUST, *Zlatarovo zlato*, Večernji list, Zagreb, 2004.
- ŠICEL, MIROSLAV, *Povijest hrvatske književnosti II.: Realizam*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005.
- ŠKREB, ZDENKO, „Karamfil sa pjesnikova groba (1957.)“, *August Šenoa u očima kritike: Izabrane prosudbe*, JELČIĆ, DUBRAVKO (prir.), Globus, Zagreb, 1978., str. 104. – 107.
- ŠKREB, ZDENKO, „Šenoa i njegovo doba prema njemačkoj književnosti“, *Hrvatska književnost prema evropskim: Od narodnog preporoda k našim danima*, FLAKER, ALEKSANDAR – PRANJIĆ, KRUNOSLAV (ur.), Liber, Zagreb, 1970., str. 151. – 173.
- TOMIĆ, JOSIP EUGEN: „Zlatarovo zlato, roman iz prošlosti zagrebačke (1872.)“, *August Šenoa u očima kritike: Izabrane prosudbe*, JELČIĆ, DUBRAVKO (prir.), Globus, Zagreb, 1978., str. 27. – 29.